

Lozytskyi, V. S. 1989. Polityka ukrainizatsii v 20–30-kh rokakh: istoriia, problemy, uroky. [Ukrainization Policy in 1920–1930's: History, Problems, Lessons]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Vyp. 3. [In Ukrainian].

Osvita y nauka v umovakh zdiisnennia polityky ukrainizatsii v 20–30-ti roky 20 st. [Education and Science under Conditions of Ukrainianization Policy in 1920–1930's]. [Online]: http://supermif.com/Ukraina_novitnja/14_istoria_ukraini.html [In Ukrainian].

Osmolovska, O. Yu. 2004. *Derzhavna polityka shchodo profesorsko-vykladatskykh kadriv radianskoï Ukrainy (1920–1930-ti roky)* [State Policy Related to Professors and Lecturers of Soviet Ukraine (1920–1930's)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. Donetsk: Donets. nats. un-t. [In Ukrainian].

Riabchenko, O. Z. 1998. Z istorii «ukrainizatsii» vyshchoi shkoly Ukrainy u 1920-kh rokakh. [About the «Ukrainization» of Higher School of Ukraine 1920's]. *Samostiina Ukraina*. Vyp. 2. [In Ukrainian].

УДК 061.2СКРІСНО(=161.2:1-87)(091)

DOI: 10.20535/2307-5244.47.2019.158270

К. В. Акименко

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

К. Акуменко

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СВІТОВОЇ КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ ІДЕОЛОГІЧНО СПОРІДНЕНИХ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

*On the establishing of the World Coordinating Council
of Ideological Related Nationalist Organizations*

У статті висвітлено передумови, причини та історію створення Світової Координаційної Ради Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій як комунікаційної платформи для співпраці між громадськими, політичними та культурними об'єднаннями української діаспори. На основі архівних документів простежено підготовку установчої конференції організації, бачення мети, завдання, напрямів роботи, дискусії щодо доцільності створення СКР ІСНО. У публікації окреслено структуру організації, а також віддзеркалено прихильність значної частини зарубіжних українців до ідеології українського націоналізму.

Ключові слова: Світова Координаційна Рада Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій, діаспора, український націоналізм, Микола Плав'юк.

The research paper focuses on historical prerequisite, reasons and history of creation of the World Coordinating Council of Ideological Related Nationalist Organizations as a communicational platform for cooperation of Ukrainian diaspora's public, political and cultural associations. The investigation is based on archival sources and it deals with the process of preparing a constituent conference of organization, the vision of the main goals, tasks and areas of work, discussions about the feasibility of establishing the Coordinating Council. The article outlines the structure of the organization and it represents the devotion of the large part of foreign Ukrainians to the ideas of Ukrainian nationalism.

Keywords: World Coordinating Council of Ideological Related Nationalist Organizations, diaspora, Ukrainian nationalism, Mykola Plaviuk.

Український націоналізм як соціокультурний феномен має різноманітні форми, які визначаються специфічними обставинами виникнення та функціонування. Одним із таких явищ є націоналізм української діаспори. Його практичною реалізацією стала поява низки організацій емігрантів, що не лише створювали український культурний простір, а й мали на меті збереження і поширення ідей українського націоналізму. Саме спільний ідеологічний базис став для цих об'єднань інтегративним фактором для створення Світової Координаційної Ради Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (далі — СКР ІСНО). Дослідження історії створення згаданої структури розкриває мотивацію суспільно-політичної діяльності закордонних українців, релевантність націоналізму для підтримки й розвитку спільнот діаспори та відновлення незалежності України.

Українські націоналістичні організації досліджували насамперед науковці діаспори. Огляд організаційної структури та напрямів роботи націоналістичного руху подають В. Ісаїв та М. Марунчак (Марунчак, М. 1991). Частково інформацію про СКР ІСНО містять публікації у виданнях організації, зокрема «Новий Шлях», «Самостійна Україна» та ювілейні збірки, присвячені діяльності окремих організацій. Зародження діаспорознавства в Україні посприяло створенню загальних досліджень історії діаспори, зокрема, з'явилися колективні монографії «Українці в зарубіжному світі», «Зберігаючи українську самобутність» та індивідуальні дослідження А. Попок (Попок та ін. 2005), А. Атаманенко, Ю. Недужка (Недужко, Ю. 2009), В. Трошинського (Трошинський, В. 1992). Вони дають розуміння про етапи формування української еміграції, її ціннісні орієнтири та мотиви громадсько-політичної активності, проте не віддзеркалюють історії СКР ІСНО. Важливу інформацію щодо передумов і ходу створення організації містить робота В. Терена та Ю. Хорунжого, присвячена ініціатору її створення — М. Плав'юку.

Сучасна українська історична наука приділяє недостатньо уваги темі українських націоналістичних організацій діаспори. Історії СКР ІСНО не

було присвячено ґрунтовних спеціальних досліджень, вона лише епізодично згадується у наукових працях. Таку ситуацію можна пояснити тим, що документи з різних країн світу, де віддзеркалилась діяльність СКР ІСНО, лише в 2010–2012 рр. було передано до Центрального державного архіву зарубіжної україніки. Архівні матеріали є основою дослідження і потребують включення до наукового обігу. Вивчення діяльності СКР ІСНО стане вагомим доповненням як до історії української діаспори, так і українського націоналістичного руху.

Метою статті є виявлення ключових передумов і причин створення СКР ІСНО як координаційного центру націоналістичних організацій зарубіжних українців.

У 1930-х рр. у середовищі політичної еміграції виникли суспільно-політичні та культурно-освітні організації, які визначили український націоналізм як ідеологічну основу діяльності. Серед них найпомітнішу роль відігравали Українське Національне Об'єднання (УНО) Канади, Організація Державного Відродження України (ОДВУ) в США, Українська Національна Єдність (УНС) Франції. Їх функціонування сприяло еволюційній демократизації поглядів на ідеологію українського націоналізму. Після Другої світової війни почався перегляд концепцій «донцовщини», «хвильовизму» і поступовий відхід від радикалізму, який був не актуальний у післявоєнний час, тим паче в умовах еміграції.

Поява нового покоління діаспори, яке було дещо дезорієнтоване і майже не залучене до українських спілок, існування великої кількості окремих регіональних і вузькогалузевих об'єднань зарубіжних українців призвело до втрати живого зв'язку між організаціями та основною масою української спільноти. Спостерігався певний застій у націоналістичному таборі, який позбавленому змоги проводити масштабні результативні інформаційні, допомогіві чи політичні акції. Саме тому в середині 1950-х рр. постала потреба в постійному зв'язку між осередками української націоналістичної діаспори як для спільної ефективної діяльності в країнах проживання, так і для сприяння відновленню незалежності України.

31 серпня — 1 вересня 1956 р. в Детройті було проведено спільну конференцію Проводу Українських Націоналістів (ПУН) та громадських організацій української діаспори, таких як УНО (Канада), ОДВУ (США), УНС (Франція), Академічне товариство «Зарево» (США) і братніх організацій (під назвою «братні організації» мають на увазі організації, що мали спільну мету, програми та методи боротьби). Захід став важливим кроком до справжньої співпраці, було стверджено необхідність посилити зв'язок між об'єднаннями. Для цього конференція вирішила видавати спільний бюлетень «Єдність»¹.

¹ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 4.

На відзначені ювілею УНО 19 травня 1957 р. в Торонто (Канада) А. Мельник (голова ПУН) висловив думку про створення світового об'єднання українців і визначив це головною метою українських націоналістів¹. Проте практична реалізація цієї ідеї належить Президенту УНО М. Плав'юку, який узяв ініціативу в проведенні підготовчих заходів. Також його непокоїло значне послаблення українських громад і товариств у Європі. Тому створення об'єднання мало покласти початок взаємодопомоги між організаціями різних країн і континентів та активізації національно свідомих українців у державах Західної Європи (Терен, В. 2002, с. 152).

Так, 26 червня 1959 р. в м. Ніагара-Фоллс (Канада) і 5–6 вересня 1960 р. в м. Лігайтон (США) було проведено зустрічі ОДВУ, УНО та братніх організацій, що підтвердили намір створити координаційний центр націоналістичних організацій і звернули увагу на незадовільну роботу мережі ОУН. У зв'язку з цим, було запропоновано «створити окрім ПУН як зверхнього керівництва ОУН окреме керівне тіло для УНРуху, що складалося б із представників не лише ОУН, але й усіх Сестринських Організацій»² і популяризувати цю ідею через мережу видавництв.

Згодом, 5–9 червня 1963 р. у Торонто (Канада) було проведено ідеологічний семінар «Український націоналізм, підсумки-перспективи» з метою обговорити ідейну платформу майбутньої Координаційної Ради. Було розглянуто націоналістичну ідеологію, її об'єднувчу роль, відповідність і пристосування до нових історичних реалій, співвідношення між націоналізмом і демократією, а також вплив національної політики більшовиків на соціально-духовні процеси в Україні, що породили нові умови для визвольної діяльності діаспори. Для допомоги у формуванні організаційного обличчя майбутнього репрезентативного органу з доповідями виступали лідери суспільної думки серед політичної еміграції, зокрема П. Юзик (канадський сенатор українського походження) — «Перспективи української визвольної боротьби й роля української еміграції в Північній Америці», М. Плав'юк (голова УНО) — «Український Націоналістичний Рух, як засіб визвольної боротьби, його структуральна побудова в світлі сучасних вимог», Л. Винар (українсько-американський історик) — «Націократія з перспективи сучасності» та ін.³

Під час цих зустрічей голова Організації Українок Канади С. Савчук пропонувала назву нової структури «Ідеологічно Споріднені Націоналістичні Організації», або ІСНО. Мотивувала це тим, що саме така назва дасть статутівим організаціям, оформленим у рамках канадського законодавства, змогу не порушувати правових норм країни. Йдеться про те, що ідеологіч-

¹ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 6.

² ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 11.

³ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7.

но споріднені міжнародні установи ніколи не вважалися в Канаді чи США «чужинницькими» організаціями. А це означає, що відпадала необхідність їх реєструвати (як чужі «агентури»). Микола Плав'юк підтримав цей прагматичний підхід, і питання з назвою було вирішено. Члени Проводу ОУН погодилися з тим, що ІСНО має увійти під керівництво референта суспільно-громадських справ ОУН. Водночас представники громадських організацій залишали за собою право обрати Головою і будь-кого іншого, а не обов'язково референта (Терен, В. 2002. с. 172).

Президія УНО, ОДВУ та Організація Українських Академічних Товариств «Зарево» розпочала підготовку установчої конференції Ідеологічних Споріднених Націоналістичних Організацій у червні 1963 р. Рік тривало листування з організаціями з «поодиноких теренів» щодо оформлення основи для координації між усіма організаціями, що визнають і сповідують ідеологію українського націоналізму, та розробки засадничо-програмних принципів СКР ІСНО. Також було розіслано «запитник», за яким кожен крайовий осередок мав відповісти на запитання про чинний стан громад і потреби у співпраці між ними, інтерпретацію місії українських спільнот поза Україною з позиції українських націоналістичних організацій, формування концепції практичної діяльності організації та забезпечення її матеріальних основ.

Дискусії про доцільність створення та завдання КР ІСНО тривали в інших осередках українських громад, адже не всі прихильники ідеології націоналізму підтримали ідею створення координаційної організації. Частина противників не погоджувалися з нею тому, що вважали її реалізацію передчасною, адже це могло зменшити вплив ПУН на українську спільноту. Проти виступили відомі активісти О. Бойдуник, Я. Маковецький, П. Дорожинський, хоча згодом вони приєдналися до СКР ІСНО, а останній навіть очолював організацію у 1980-х рр. Проте ідейний натхненник СКР ІСНО А. Мельник підтримав ініціативу М. Плав'юка, зазначивши, що глибоко переконаний у її доцільності та самодостатності. Отже, заручившись підтримкою полковника А. Мельника, а разом з ним інших впливових членів Проводу (передусім О. Штуль-Ждановича), М. Плав'юк призначив скликання установчої конференції КР ІСНО на червень 1964 р. у Вашингтоні. Її було приурочено до відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку, заради чого зібралися тисячі представників української еміграції з різних країн (Терен, В. 2002. с. 174).

Координаційну Раду Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій було створено 27–28 червня 1964 р. на установчій конференції у Вашингтоні. В ній узяло участь 155 представників від крайових організацій, зокрема від ОДВУ, УНО, Українського товариства «Відродження», УНС, Хліборобсько-освітнього союзу (ХОС) Аргентини, Організації українок ім. Ольги Басараб, Український Золотий Хрест у США, Україн-

ська Стрілецька Громада та ін.¹ Головною метою організації було визначено: «закріпити вузли дружби між поодинокими ІСНО, зберігати взаїмну інформацію між ними про висліди їхньої праці, та формування спільних поглядів та методи дії таких справах як наше відношення до процесів, що їх переживає український нарід в Україні, піддержки українській визвольній і політичній акції, зберігання наших спільнот поза межами України, зберігання наших культурних традицій, [...], популяризація наших ідеологічних заложень»².

На конференції прозвучали доповіді про становище України в складі СРСР та оцінку можливостей визвольних акцій в Америці та Європі, доцільність і можливість координації українських націоналістичних суспільно-громадських організацій за кордоном, важливість співпраці для збереження української спільноти серед молоді в усіх країнах поселення, а також перспективи створення Світового Конгресу Українців³.

В контексті характеристики української діаспори, її кондицій і можливостей було зазначено, що незважаючи на проживання далеко від батьківщини, українці не втрачають національних особливостей, зберігають духовно-культурне надбання. На думку членів організації, це підтверджує, що народи і нації є найтривалішими суспільними явищами, а національні держави народів світу — найвищою формою організації. Лише вільні й рівні народи можуть забезпечити належну гідність і шанси розвитку кожній особистості й можуть входити в більші об'єднання, союзи, федерації без поневолення одного одним. Цим переконанням та ідеалам було присвячено зусилля діячів СКР ІСНО, проте вони усвідомлювали, що в світі надалі одні народи поневолюють інші: «Яскравим прикладом цього є ССРСР, в якому російські імперіалісти під прикриттям різних гасел нищать національні культури, насильно ломлять національну самобутність і народні свободи, денационалізують, русифікують. І проти цього ми беззастережно й безпребійно боротимемося»⁴.

На установчій конференції було визначено, що тісну співпрацю між громадськими націоналістичними організаціями буде спрямовано на захист, зміцнення й розбудову українських громад у різних країнах заради їх об'єднання в один духовно-культурний організм для збереження національної ідентичності; допомогу українському народу у визволенні й відновленні незалежної держави, опір денационалізації, збагачення культурних надбань; боротьбу проти поневолення та імперіалізму як найбільшої небезпеки для свободи народів СРСР⁵.

¹ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 36.

² ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 6.

³ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1.

⁴ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 38.

⁵ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 38–39.

Варто відзначити, що найгостріше було порушено питання щодо протидії асиміляції української молоді в країнах поселення, адже збереження національної ідентичності вважалося основною мотивацією створення СКР ІСНО. Учасники конференції звернули увагу на зміни в новій генерації діаспори: зміна системи цінностей за матеріальним вектором; прагматичне ставлення до життя; початок втрати індивідуалізму та перехід до колективності; прихильність до ідеалів свободи. Було запропоновано дотримуватися «філософії відкультурення», тобто культурного дуалізму, що передбачає засвоєння найкращих рис від українського народу та середовища в країні проживання¹. Це могло б створити образ демократичного українця, який згодом відновлюватиме деформовану ідентичність у незалежній від радянської влади Україні.

СКР ІСНО визнала за необхідне залучати молодь до проводу організації, увічнювати традиції та ідеали націоналістичної боротьби як фактору мобілізації. Зазначалося, що такі тенденції допоможуть «включити в процес тої праці назриваюче покоління молодших провідників нашого організованого життя, які мусять навчитися думати категоріями цілості нашої спільноти, без огляду на географічну розпорошеність»².

Оскільки СКР ІСНО було добровільним порозумінням статутних, незалежних, рівних організацій, конференція обрала постійну Раду, яка складалася з двох представників від кожної братньої організації. Найвищим органом визначили З'їзд, тобто Конференцію, яка відповідала за прийняття загальних рішень і визначала напрями діяльності Координаційної Ради та організацій, що входили до неї, вислуховувала звіти членів керівних органів та керівників братніх організацій, затверджувала рішення Президії між конференціями, формувала керівні органи, обирала Секретаріат. Чергові конференції скликалися один раз на чотири роки. З-поміж членів Ради було обрано постійний виконавчий орган — Ділову президію. Її члени (голова, заступник голови, секретар, скарбник, фінансовий референт і члени братніх організацій) відповідали за співпрацю між ідеологічно спорідненими організаціями, координацію планів та їх виконання, забезпечення реалізації схвалених на Конференції рішень, видання періодики. Учасники конференції зауважили, що «особливу увагу присвятить Президія культурній діяльності; вивчатиме потреби терену й ініціюватиме допомогу акцію там, де вона конечна»³. Також було створено кілька спеціалізованих комісій: організаційну («кустросево-номінаційну»), жіночих справ, справ молоді, пресово-інформаційних справ⁴. Першим головою СКР ІСНО було обрано М. Плав'юка, а секретарем — Є. Мاستикаш, проте обумовлювалася ротаційність Проводу.

¹ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 23–24.

² ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 29.

³ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 217.

⁴ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 37.

В результаті установчої конференції в СКР ІСНО увійшли 14 крайових центральних організацій діаспори і всі їх братні організації, а саме: Українське національне об'єднання (УНО) Канади, Українська видавнича спілка «Новий шлях» у Канаді, Об'єднання українських академічних товариств (ОУАТ) «Зарево» у Канаді та США, Організація державного відродження України (ОДВУ) у США, Об'єднання українців у Великій Британії, Українська Національна Єдність (УНЄ) у Франції, Українське товариство «Відродження» в Аргентині, Хліборобсько-освітній союз (ХОС) у Бразилії, Українсько-бразильський клуб, Український Золотий Хрест в США, Молодь Української Національності у США та ін. Надалі кількість організацій, інтегрованих у Координаційну Раду, зростала. Так, на 1984 р. у системі, охопленій СКР ІСНО у восьми країнах, «діяло 35 організацій: Австралія — 1, Аргентина — 4, Бразилія — 5, Великобританія — 5, Канада — 8, Німеччина — 1, США — 7, Франція — 4. В тому числі: 6 громадських, 5 жіночих, 6 молодіжних, 2 комбатанські, 2 студентсько-академічні, 7 фондаций, 3 фінансові, 3 видавництва» (Кучерявий, Ю. 2013, № 2, с. 27).

Таким чином, СКР ІСНО стала постійним форумом громадської співпраці для всіх націоналістичних організацій закордонних українців, які відчують не лише спільність ідеологічних основ, але й потребу обмінюватися досвідом роботи задля планування і реалізації спільних прагнень. Організація отримала право представляти всі націоналістичні організації у співпраці з ОУН, ПУН, СКВУ, УНРухом, а також установлювати основні напрями визвольної політики, вносити доповнення, інтерпретації ідеології українського націоналізму¹.

Отже, СКР ІСНО виникла як організація українського транснаціонального співтовариства, як репрезентативний орган націоналістичних об'єднань у різних країнах світу, як новий соціальний інститут, покликаний залучити прихильників націоналістичної ідеології серед діаспори до збереження українськості та діяльності для відновлення незалежності Української держави.

Кучерявий, Ю. 2013. Документи до історії Світової Координаційної Ради Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій із фондів Центрального державного архіву зарубіжної україніки. *Вісник Центрального державного архіву зарубіжної україніки*. № 2. С. 22–31.

Марунчак, М. 1991. *Історія українців Канади: у 2-х т.* Вінніпег.

Недужко, Ю. 2009. *Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х — початок 90-х років ХХ століття)*. Луцьк: Волинська обласна друкарня.

Попок, А. та ін. 2005. *Закордонне українство: навч. посіб.* Київ: ВІК.

Терен, В., Хорунжий, Ю. 2002. *Микола Плав'юк: Україна — життя моє*. Т. 1. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги.

Трошинський, В. та ін. 1992. *Зберігаючи українську самобутність*. Київ: Інтел.

¹ ЦДАЗУ. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 6.

Kucheriavyi, Yu. 2013. Dokumenty do istorii Svitovoi Koordynatsiinoi Rady Ideolohichno Sporidnennykh Natsionalistychnykh Orhanizatsii iz fondiv Tsentralnoho derzhavnoho arkhivu zarubizhnoi ukrainiky [Documents about history of the World Coordinating Council of Ideologically Related Nationalist Organizations from the Funds of the Central State Archives of Foreign Ukrainics]. *Visnyk Tsentralnoho derzhavnoho arkhivu zarubizhnoi ukrainiky*. № 2. S. 22–31. [In Ukrainian].

Marunchak, M. 1991. *Istoriia ukraintsiv Kanady: u 2-kh t.* [History of Ukrainian Canadians: in 2 volumes] Vinnipeh. [In Ukrainian].

Neduzhko, Yu. 2009. *Ukrainska diaspora v protsesi vidnovlennia derzhavnoi nezalezhnosti Ukrainy (sередyna 40-kh — pochatok 90-kh rokiv XX stolittia)* [Ukrainian Diaspora in the Process of Restoration of Ukraine's State Independence (mid-40's — early 90's of the 20th century)]. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia. [In Ukrainian].

Popok, A. et al. 2005. *Zakordonne ukrainstvo: navch. posib.* [Foreign Ukrainians: a textbook] Kyiv: VIK. [In Ukrainian].

Teren, V., Khorunzhyi, Yu. 2002. *Mykola Plav'iuk: Ukraina — zhyttia moie* [Mykola Plav'iuk: Ukraine is my life]. T. 1. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihiy. [In Ukrainian].

Troshchynskiyi, V. et al. 1992. *Zberihaiuchy ukrainsku samobutnist* [Keeping Ukrainian identity]. Kyiv: Intel. [In Ukrainian].

УДК 930.2(075.8) (470.5)

DOI: 10.20535/2307-5244.47.2019.158271

В. А. Кахновіч

Білоруський державний університет

V. Kakhnovich

Belarusian State University

ПРОБЛЕМИ ЕТНОГЕНЕЗУ УКРАЇНЦІВ І БІЛОРУСІВ У ПРАЦЯХ М. О. РОЖКОВА (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

*Ukrainian and Bielorussian Ethnogenesis according to the Work
of Mykola Rozhkov (the Early 20th Cent.)*

Микола Рожков створив концепцію особливого історичного розвитку Новгородської, Західної та Московської Русі. Він простежив наступність у розвитку Київської Русі й Русі Західної та Новгородської, те, що розвиток Московської Русі пішов власним шляхом під впливом Орди. М. Рожков був апологетом демократії і противником самодержавства. Як дослідник він передвершив структурний функціоналізм, а також висновки сучасних істориків про етногенез білорусів та українців. З опорою на дослідження М. Рожкова можна говорити, що стійкі ознаки культури, права, політики та економіки в XIV–XVI ст. перетворили землі ВКЛ на своєрідну Нову Центральну Європу.